Васо Чубриловић

Босански фрајкори
у аустриско-турском рату
1788 - 1791

Босански фрајкори у аустриско-турском рату 1788-1791

Аустриска агитација у Босни пред рат 1788-1791

Руско-турски рат 1768—1774 и мир, склопљен 1774 у Кучук-Каирнарџи, показали су да је могуће туђи и уништити турско царство у Европи. Освајачка политика Катарине II, руске царице, и њени планови о подели турског царства у Европи присилили су и Аустрију да више пажње обрати источном питању, кога је била занемарила задњих 40 година због ратова, вођених међу Маријом Терезијом и Фридрихом II, пруским краљем. Јосиф II, син Марије Терезије и цар аустријски од 1780, пошао је тим правцем и почео се више занимати Турском и њеним поседима у Европи. Он је 1781 склопио савез с Катарином II, који је, међу осталим, предвиђао и поделу турског царства. Аустрија је за себе тражила западни део Балканског полуострва, дакле у главном наше земље. Из овог савеза и из сукоба који ће после његова склапања настати међу Русијом и Аустријом с једне стране и отоманског царства с друге, изродиће се аустро-руски рат против Туске, познат у Србији под именом Кочина Крајина, а у Босни дубички рат „Дубичка Крајина". Аустрија ће и у овом, као и у свима својим пређашњим ратовима против Турске покушати, и ако много мање, да и нас Србе привуче на своју страну. У Србији ће имати успеха; мање у Босни.

Потискујући Турке из панонске равнице Аустрија се спустила концем XVII века до обала Саве и Дунава. Њен први циљ после тога биле су суседне балканске земље, првенствено Босна и Србија. Босна јој је требала јер је само преко ње могла да завлада источним обалама Јадранског мора. Већ доста разграната аустријска трговина у земљама око Средоземног мора, нарочито на Леванту, захтевала је од Аустрије као велике силе у дунавском басену да постане и поморска сила на том мору. Најлакше јој је то било преко Далмације, а њој се долазило преко Босне. Свесни тога, аустријски цареви у свима својим ратовима с Турцима у XVIII веку теже да поседну Босну. Неколико пута поку-

шавале су њихове војске да освоје ову земљу, али су се сви напори ломили на отпору босанских муслимана. Миром у Пожаревцу 1717 Аустрија је добила један узан појас босанског земљишта јужно од Саве и Уне. У Србији је отишла још више на југ. Нова тековина сматрала се само као основица за даља освајања. У рату 1737—1739 војвода од Хилдбургсхаузена провалио је у Босну и опсео Бању Луку. Ту га је напала и потукла једна турска војска. Београдским миром 1739 Аустрија је вратила Турској све земље јужно од Дунава, Саве и Уне. Такве границе остале су све до доласка Јосифа II на владу.

После склапања савеза са Катарином II Јосиф II почео се спремати за рат с Турском. Руско-турски сукоб 1783—84 који је настао што су Руси запосели Крим и Кубан, био се до те мере заоштрио да је изгледало да је рат неизбежан. Аустрија је као руски савезник гомилала војску на турским границама. И Босна се узнемирила. Бегови у Крајини наредили су свима муслиманима да буду спремни; добро да хране коње, а оружје да им је у реду[1]). Ширили су се гласови да су босански капетани добили наредбу да повуку од хришћана оружје. Путеви, што воде према граници поправљани су. Петар Драгосављевић, аустриски повереник у Босни, јавио је аустриским војним властима да сви бегови морају ићи паши у Травник. Везир је забранио агама и спахијама да узимају нешто више од својих кметова осим харача и „других обичних обавеза". Иначе све што би тражили од хришћана да плате готовим новцем. Хришћанима је објављено ако би им дошао ко од Турака и тражио храну или шта друго а да не плати, нека га одбију и пријаве капетану у граду. Такав случај десио се у Комленцу, селу близу Босанске Дубице. Сељацима је поручено из Травника да се не боје ако дође до рата; све је предузето да буду заштићени па нек мирно седе код кућа а не да беже у Аустрију.[2]). Градишки капетан тражио је од кнезова да му се закуну на верност и обећао је сељацима у лето 1784 поделити на пролеће оружје. Везирске наредбе слабо је ко слушао у Босни. Њихово извршавање или неизвршавање зависило је од воље појединих капетана. По негде су и они били немоћни да заштите рају од башинских зулума. А Босна је у то доба киптела од распуштених јаничара, баша, и других зулумћара, који се никог нису бојали, пили по механама, тукли се међу собом, а највише рају гњечили.

Рат Русије и Аустрије с Турском због Крима избегнут је уговором од 8 јануара 1784, којим је Отоманска Пор-

---

[1]) Рат. Арх. Беч. СА 1783 8/5.

[2]) Изв. пов. Драгосављевића и Лазе Пралице СА 1783 Р. Ар. Беч 10/7.

та признала Русији Крим и Кубан. Јосиф II помажући тих година Русију у кримском питању гледао је да извуче и за себе нешто. У фебруару 1784 добила је Аустрија од Турске врло повољан трговински уговор. Међутим цару то није било доста. Чести упади босанских Турака у аустриску Војну границу послужили су Јосифу II за изговор да затражи у мају 1784 од Порте исправку границе. Тражио је да му уступи Оршаву с околином или део Влашке између Дунава и Алуте, а на основу чл. 5 мира у Карловцима уређење још нерегулисаних поседничких односа на граници Босне. У Цариграду нису хтели да чују о неким исправкама граница. Русија је млако помагала Аустрију. Сам цар Јосиф II убрзо се забавио својим плановима у средњој и западној Европи; потом се у његове преговоре с Портом умешала и Француска. Они су се отегли до 1785 и мало по мало цела ствар се бацила у заборав.

За време кримске кризе 1783—1784 аустриске војне власти почињу живље да скупљају податке о турским земљама, где су се за случај рата имале да воде ратне операције. Обавештајни официри и други поверљиви људи спуштају се доле до у Македонију и Албанију, прегледају путове и пролазе, уходе тврђаве и испитују расположење међу Хришћанима. Такав посао имао је да се врши у ово доба и у Босни. И ту, као и у Србији, аустриски се официри првенствено обраћају хришћанском свештенству да им помогне при ухођењу. По наредби Јосифа II спремио је граф Ласи упутства за ухађање турских земаља. За Босну је препоручивао да се прикупе податци о Бихаћу, босанским градовима на Сави, о Бањој Луци, Сарајеву, Зворнику, Вишеграду и о путевима што воде ка тим градовима.[1])

Из Карловца су послане две групе од по три официра у Травник и Бихаћ да прикупе податке о Босни.[2])

Обавештајну службу у северној Босни организовао је капетан Шмит. Он се најпре обратио за помоћ босанским фрањевцима. Шмит је и сам тајно ишао у Ивањску код Бање Луке и понудио фра Марку ивањском пароху, да прими и проведе кроз Босну једног официра. Фра Марко се нећкао и изговарао да не сме преузети један такав посао без питања више власти.[3]) Слично су се изговарали и други фрањевци да не смеју примити аустриских официра док не дође у Босну нови бискуп Окић. Он да путује тамо из Рима преко Беча. Капетан Шмит је предлагао да се с Окићем још у Бечу сврши ствар тако, да он одмах поведе с собом у

---

[1]) Д-р Душан Пантелић: Ухођење Србије пред Кочину Крајину. Глас С.К.А. Наука 153 стр. 119.

[2]) Пантелић: Иста расправа стр. 121.

[3]) Изв. кап. Шмита Н. Градишка 30 јун 1784 СА 6/9 Рат. Арх. Беч.

Босну једног преобученог официра.[1]) И генерал Генеј је предлагао да фрањевачки провинциал узме заставника Покорног као свог секретара, да би тако могао путовати и уходити по Босни. Цела ствар је пропала јер се фрањевци нису хтели да упусте у такве послове. Поучени старим искуством, колико су они и њихова паства пропатили од Турака за прошлих ратова Аустрије и Турске. Фрањевци су се добро чували и избегавали сваки поступак који би послужио њиховим господарима као повод да их прогоне. Тога ће се они у главном држати и кад почне рат 1788—1791.

Боље су се одазвали православни свештеници. Њих није везивала дисциплина реда као фрањевце па су могли, ако су хтели, да се упуштају у шуровања са аустриским официрима. Игуман манастира Моштанице у Козари планини пристао је на предлог капетана Шмита да прими и проведе кроз Босну преобученог у ђакона једног аустриског официра. Тражио је само за манастир потпору а за себе прибежиште у Аустрији ако буде откривен од Турака и морадне бежати. Шмит је ухватио везу са још неким свештеницима у северној Босни, тако са попом Симом Миловановићем из Бање Луке. Овај поп му је обећао за награду од сто форината годишње слати поверљиве извештаје из своје околине.[2]) По Шмитову предлогу послан је поручник Соколовић да с игуманом манастира Моштанице пропутује Босанску крајину и прикупи потребне податке. Соколовић је и прешао у Босну у пролеће 1784 али се врло брзо вратио натраг и то у доста бедном стању. Од повереног посла врло мало је свршио. Соколовић је за свој неуспех оптуживао моштаничког игумана, јер да је страшивица и пијаница, а у пићу брбљив. Остављао га сама да путује по Босни; ни цртежа му није смео да склони. Међутим, са њим је као и с осталим ђаконима врло рђаво поступао. Соколовићеве оптужбе против моштаничког игумана могу бити и тачне, али кад се читају његови властити извештаји о боравку у Босни, добија се утисак да није био за такве послове. Сам се, изгледа, био препао, па пуштао игуману да ради и поступа са њим како хоће.

Неуспео покушај са Соколовићем омео је даље шиљање официра у Босну. Капетан Шмит је предложио после искуства са моштаничким игуманом да се у Босну не шаљу више обавештајни официри, него да се тамо нађу људи, који би лако научили да цртају, па они да скупљају потребне податке. За такву задаћу чинио му се згодан поп Ђорђе Николајевић из Савића. Тако је одбијена и понуда игумана

---

[1]) Рат. Архив Беч СА 1784 $^{6}/_{9}$.

[2]) Изв. кап. Шмита 25 августа 1784 КА 11/8 Рат. Архив Беч.

манастира Озрена (св. Тројице) да прими једног официра. Поп Никола Радомировић аустриски повереник за Србију, пропутовао је 1783 источну Босну и Ново-пазарски санџак.[1])

Карловачка генерална команда није се само задржавала на скупљању података о Босни. Она је концем 1784 и почетком 1785 почела да купи и добровољце за фрајкоре. Виценц Чубелић, свештеник, родом из Ливна у то доба већ избеглица у Лици, послао је по наредби Генералне команде у Карловцу од 24 новембра 1784 своје људе у Босну и Далмацију да врбују добровољце за фрајкор. Он је и сам ишао тим послом у оне крајеве.[2]) Фрајкори су били основани код све четири личке граничарске регименте. Окупљање добровољаца ишло је доста споро а убрзо је дошла наредба да се прекобројни у граничарским региментама отпусте кућама. Чубелић је онда опозвао своје поверенике из Босне и Далмације и распустио већ скупљене људе.

Рад аустриских обавештајних официра у Босни осамдесетих година XVIII века није имао оног успеха, какав је постигнут у исто време у Србији. Фрањевци су се држали по страни; православно свештенство је нешто радило, али Босна нема онако великог броја угледних и великих манастира као Србија, који су аустриским официрима при путовању били најсигурнија склоништа. Занимљиво је да се врло мало чује у Босни за световне прваке, трговце и кнезове по селима, да као у Србији раде заједно са аустриским пограничним официрима. Мислим да је главни узрок, зашто су се и православни и католици у Босни слабо одазивали аустриским понудама да помогну при ухођењу по Босни, страховити притисак који су над рајом вршили домаћи Турци, расејани по целој земљи, па зато у могућности да надзиру кретање и појединаца.

У 1785 престаје јачи обавештајни рад аустриских пограничних власти у Босни. Јосиф II забавио се следеће две-три године својим плановима и сукобима у средњој и западној Европи, балканске ствари је оставио по страни. Изненада, после чувене посете Јосифове Катарини II на Криму 1787 објави Турска Русији рат. По уговору са Русијом за Аустрију је то исто значио рат с Турском.

Босански хришћани и аустро-турски рат 1788-1791

У пролеће 1787 осећала се нека узнемиреност у Босни. Хришћани су почели да беже у Аустрију и причали да тамо нема хране. Још у јуну 1787 наредио је Ратни савет

---

[1]) Пантелић: 124.
[2]) Рат. Архив Беч HKR 1787, 25/3?в.

у Бечу граничарским региментама да у својим извештајима означавају и број хришћана, који би пребегли и из Турске.[1]) Говорило се међу хришћанима у Босни да је Катарина II одлучила да поведе рат за ослобођење светих места. Капетани су добили наредбу да буду спремни за рат и да сви иду на договор паши у Травник.[2]) Турске власти су пописивале војску и ударале намет на хришћане. Један део босанских муслимана био је заузет ратом са скадарским Махмуд-пашом Бушатлијом. У самој земљи крвили су се поједини капетани са својим Турцима. Баше око Тузле побунили су се били против тузланског капетана. Цетински и подзвидски Турци устали су били у Бихаћкој крајини против острожачког капетана Бешировића. У бој код Стијене погинуо је овај капетан а рањен је био бихаћки. И њему су Турци претили да ће га убити као и острожачког капетана.[3]) Феудална анархија владала је Босном, кад је почео руско-турски рат у лето 1787 год.

Руско-турски рат није затекао неспремне босанске муслимане. Цариград се већ годинама спремао на неизбежан сукоб с Русијом и Аустријом. У августу 1787 он је објавио рат Русији а не Русија њему. Босанци су још пре поручили султану да се они не боје сукоба с Аустријом. Отоманска Порта им је стално слала муницију, оружје и друга средства да се спреме. Тако су их татари, који су донели вест да је објављен рат Русији, затекли прилично снабдевене. У Босни се знало да рат с Русијом значи и рат с Аустријом и почело је ужурбано спремање: муслимани су повлачили са границе жене и децу у унутрашњост; тврђаве су пуњене храном са села: бегови су наређивали својим кметовима на граници да покупе храну и стоку, јер ће бити послани у унутрашњост земље. Муслимани из Посавине су се хвалили да су спремни бранити до последње капи крви своје земље и да ће, шта више, упасти у Аустрију, опустошити Брод и Ђаково," у самом Бечу на тргу да ће поткивати и нахранити своје коње"[4]). Концем 1787 враћала се босанска војска из рата против Бушатлије. Причало се тада по Босни да је с њим склопљен мир и Махмуд-паша да се обвезао ратовати заједно са Босанцима против Аустрије.

На прве вести о почетку руско-турског рата почело је живље кретање и међу хришћанима у Босни. Њихов бесправан положај као неверника, њихово бедно стање као кметова, погоршало се било у XVIII веку. Распадањем државне управе у Босни, јачањем феудалне анархије и нагомилавањем муслимана у Босни, где су се они повукли кад је

---

[1]) Наредба Хадика претс. Ратног савета 14 јун 1787, СА 6/4 Рат. Арх. Беч.
[2]) Рат Архив СА 1787 5/3d Беч
[3]) Изв. из Загреба 8 авг. 1787 СА 8/ad 56 Рат. Архив Беч.
[4]) Изв. из Винковаца 6 нов. 1787 Р. Архив СА 1787 11/1 Беч.

турско царство изгубило концем седамнаестог и почетком осамнаестог века своје поседе у Угарској, Хрватској Славонији и Далмацији, погоршао је рајин положај. Било јој је сад тим теже што је Босна постала гранична покрајина турског царства, са две стране опкољена хришћанским земљама. Муслимани су били с тога неповерљиви, увек на опрезу и спремни да и за најмању ситницу узимају главе. Рат Русије са Турском обрадовао је Србе у Босни, али су морали добро да скривају своју радост. Наду на ослобођење, која је могла доћи за неког рата увек је загорчавао страшан притисак и зулуми који су се чинили по Босни за време турских ратова с неком хришћанском државом. Тако је било и 1787. Отоманске власти у Босни предузеле су још у јесен те године све мере да спрече устанак међу хришћанима. По негде у унутрашњости земље купљено је од њих оружје. На граници су их донекле штедели. У околини Бање Луке многи су Турци били за то да се хришћани разоружају; неки су опет били против тога. Да би их везали за себе, позивали су Турци хришћане да на сув прут положе заклетву верности. При полагању заклетве прут се ломио. Ко се не би хтео заклети, пређено је, биће проглашен за издајицу.[1])

Како је одмицала јесен 1787 и било све сигурније да ће и Аустрија заратити против Турске, множио се број хришћана који су се распитивали код аустриских пограничних официра, хоће ли бити рата и поручивали да су у том случају спремни да се дижу ако их Аустрија помогне. Већина се нудила да пређе на аустриску страну. Тражили су само да могу са породицама да проведу зиму на аустриском земљишту, па ће у случају рата да се заједно с аустриском војском боре против Турака. Ако се ослободи њихов завичај, искали су да им се даду земље, које сад обрађују. Не дође ли до рата, спремни су да се населе у Војној граници или ма где, камо се пошљу[2]).

Из Кочине крајине у Србији познати бачки владика Јован Јовановић и у Босни је радио на том да привуче Србе на аустриску страну. Са босанским Србима имао је везе Јовановић још из времена, кад је 1784—1786 био владика у горњо-карловачкој епархији. Владика то наводи у својој представци Јосифу II од 26—XII—1787, у којој моли да му се дозволи да развије међу Србима у Босни и Србији акцију у корист Аустрије. Он да је још за време свога скоро трогодишњег управљања горњо-карловачком епархијом имао прилике да од хришћана из Турске, духовника као и световњака, сазна да је њихова најискренија жеља ослободити се од тешкога турског јарма и доћи под ћесарову заштиту. Стога

---

[1]) Ратни Архив, Беч CA 1787 12/ad 32.

[2]) Изв. Де Венов (De Vins) Загреб 25 окт. 1787 CA 11/29 Рат. Арх. Беч.

моли да сме радити на дизању устанка против Турака, Да је Јовановић мислио да и у Босни ради на велико види се по његову тражењу у представци цару, да му се за помоћ при раду доделе и неке личности из карловачког генералата. Његова молба остала је без одговора све до марта 1788[1]).

Чубелић, нама већ познати свештеник из Грачца, јавио је војним властима 19 октобра 1788 да су код њега била три кнеза из Ливна, Дувна и Херцеговине и изјавили му: Турци су наредили својим кметовима да сви морају у градове да помажу бранити их од аустриске војске; зато су их послали редовници и народ у Аустрију да виде могу ли од ње добити помоћ, јер се желе дигнути против Турака. Ако им се пошаље неколико чета војске и нешто праха и олова, дигло би се против Турака 11.000 људи. Чубелић се обвезивао да ће за три дана провести војску у оне крајеве, само треба то учинити пре но што Турци затворе хришћане у градове.[2]) Сличну понуду поднео је и обрствахтмајстор Ковачевић; и он се обавезао да подигне хришћане око Ливна, Дувна и Купреса, ако им се пошаље помоћ од 800 момака. Војни заповедник Де Вен тражио је упуства од Ратног савета. Он сам био је склон да прими сличне понуде, јер се бојао да ће Турци угурати силом хришћане у своје „Арнауте", ако се пре не дигну. Овако, побуне ли се, дали би се неки употребити као војници, други да се пошаљу да обрађују земљу. У том смислу препоручио је Де Вен Јосифу II Ковачевићев предлог.[3])

Аустриске војне власти нису желеле да узнемире Турке пре времена, зато нису биле загрејане за стварање неког покрета међу хришћанима пре објаве рата. С тога је Де Вен поручивао онима, који су хтели да се дижу или да беже у Аустрију, да остану засад мирни. О рату још ништа није одлучено, а кад дође време, јавиће им се све што треба.[4]) У то време, јесен 1787, почиње се већ мислити на оснивање фрајкора од избеглица из Турске. Видећемо, како се решило то питање, засад само толико да је наређено свима граничарским региментама, па и оним које су биле на граници Босне, да држе у приправи војну спрему за хришћане, који би хтели да ступе у аустриску војску. То је било све што је Аустрија урадила пред почетак рата на спремању устанка хришћана у Босни. Поруке једног дела босанских хришћана да су спремни придружити се аустриској војсци ако дође до рата, утврђивало је код водећих војних кругова у Аустрији уверење да могу на њих рачунати.

---

[1]) Др. Д. Пантелић: Покрет у северозападној Србији и бечки епископ Јован П. Јовановић 1788-1790. Глас С. К. А. Н. Београд 1930 стр. 151.

[2]) Писмо Чубелићево Госпић 19 окт. 1787 С. А. 10/6 Рат. Арх. Беч.

[3]) Рат. Арх. Беч СА 1787 12/30.

[4]) Рат. Арх. Беч СА 1787 10/6а.

И од самих Турака надали су се нечему. Борба Махмуд-паше Бушатлије са Цариградом и везе које су се с њим још пре рата ухватиле, давале су варљиву наду аустриским државницима да ће га моћи добити на своју страну. Нереди у Босни и борбе међу самим муслиманима обећавали су слаб њихов отпор уласку аустриске војске у њихов завичај. Граничном заповеднику генералу Де Вену долазиле су и лепше вести: муслимани у Босни незадовољни су што ће их Цариград и у овом рату оставити да се сами носе с Аустријом. Његови преговарачи, послани у Крајину да наговарају Турке на предају, јавили су му да се Турци колебају; љуте се на султана што их не само не помаже, но их још и бунтовницима назива. Зато је и поднео Де Вен из Карловца Јосифу II предлог да се и Турци позову на предају. Тражио је и упуства како да поступи, ако они стварно понуде да без борбе отворе градове[1]).

По наредби самог цара, израђени су у октобру месецу 1787 патенти за православне хришћане на Балкану и Турке у Босни.[2]) Проглас „патенте", православним хришћанима потписао је граф Ласи, главни заповедник аустриске војске према Србији. Упућен је на више и ниже православно свештенство, прваке и народ. Позива их да остану на својим имањима, да и даље гледају своје послове и уздржавају се од непријатељских поступака према аустрискоj војсци. У том случају узеће их цар, исто као и своје властите поданике под своју заштиту. Обећаје им се верска слобода, једнакост и исте повластице које већ уживају православни у аустриским земљама. Који побегну од кућа и не врате се брзо, одузеће им се имања, а који се одупру аустрискоj војсци, сматраће се за непријатеља и најстрожије ће се поступити и с њима и с њиховим породицама.[3])

Сличан патент упућен је и муслиманима. И њима се јемчи слобода вероисповести, задржавање имања и лична безбедност.[4])

Упада у очи да Аустрија у овом рату није упутила никакав проглас балканским католицима. То је тим чудније, што је Аустрија одувек играла на Балкану улогу заштитника католичанства.

Из горњих података се види да је Аустрија врло мало радила да привуче на своју страну хришћане кад почне рат с Турском. Све, што је од њих тражила пре рата, било је, да помогну њеним обавештајним официрима кад путују

---

[1]) Рат. Арх. СА 1787 11/1.

[2]) Др. Душан Пантелић: Аустриски покушаји за освајање Београда год. 1787 1788. Глас С. К. А. Н. књ. 98 стр. 35.

[3]) Др. Павловић: Србија за време последњег аустро-турског рата 1788-1791 Београд 1910. 275-276.

[4]) Казивање старих Требјешњана. — Београд 1852 стр. 150-152.

кроз њихове крајеве да скупљају податке за будуће ратне операције. Нема ни говора о некој смишљеној аустриској агитацији јужно од Саве и Дунава а још мање о организацији. Ни једна пушка, ниједан метак није послан раји у Босни да јој послуже, ако устане против Турске. Чини ми се да је тако било и у осталим балканским земљама осим у Црној Гори. Јосиф II се варао, ако је мислио да је довољно послати само патенте у Турску па да се не само раја побуни но и Турци градове да предаду. За дизање једног народа потребно је, међу осталим, и дугогодишњег стрпљивог рада и спремања. Ни претспреме није било у овом случају у довољној мери ни у Србији, где је рад био много лакши, а камо ли у Босни. И што се урадило, рађено је на парче, од времена до времена између 1781—1787; почињало се па се прекидало, већ према томе како је био у изгледу рат или мир с Турском. Тако је успех устанка у Турској овисио или од одлучности и пожртвовања самог народа и његових вођа, где нису били под притиском моћне турске војске или домаћих Турака, па су се могли и сами дизати и с успехом борити без велике помоћи из Аустрије, као у Србији, или од успеха аустриске војске, која би продрла у земљу и сломила отпор нарочито домаћих Турака, који су онемогућавали раји да се буни, као у Босни. Уосталом, у Бечу као да нису много рачунали са једним устанком међу хришћанима на Балкану, Турцима иза леђа. Из Ласијева прогласа се види да је аустриској војсци било главно да се православни хришћани не окрену против ње, кад буде продирала у њихове крајеве. Проглас не тражи од њих оружану помоћ. Ако би се хришћани јављали у добровољце, намеравали су их уврстити у редовне граничарске батаљоне. То мишљење је нарочито заступао Ратни савет у Бечу. Друкчије је радила Аустрија у ратовима 1683—1699, 1716—1718 и 1737—1739, кад је спремала устанке, друкчије прогласе слала хришћанима, па је и други одзив био.

Аустриски ратни план предвиђао је за случај рата с Турском да се још првих дана рата имају да запоседну јужне обале Саве и Дунава до Алуте и по могућности заузму главне тврђаве на тим рекама Београд, Оршава, Шабац, Градишка, после Видин. Кад су вршене припреме за препад на Београд, концем 1787, војни кругови су у Славонији предлагали да се у исто време изврши препад и на Босанску Градишку. После запоседања градова на Сави и Дунаву у Србији се мислило онда ударити на Ниш као кључ ове земље. У Босни, славонска војска имала је да продре у унутрашњост ове покрајине држећи везу са Србијом преко Зворника, а са Хрватском преко Бања Луке. Хрватски се корпус имао после освајања Бихаћа и осталих крајишких тврђава с оне стране Уне да утврди на тој реци, да освоји Дубицу и оп-

седне Нови и продирући Врбасу да осигура десно крило славонској војсци. Ако пође за руком свима војскама од Тимока до Врбаса да ухвате везу преко Травника, Сарајева, Вишеграда и Чачка долином Мораве до Ниша, онда се намеравало продирати Албанији.[1]) Из тих разлога радило се још пре рата са Црногорцима и Махмуд-пашом Бушатлијом у Скадру и послан је почетком рата мајор Вукасовић у у Црну Гору с једним одредом Личана.

Као што се види, аустриски ратни план 1788 био је заснован на велико. Ишло се на ништа мање но на освајање целог западног дела Балканског полуострва. Жељама и плановима Јосифа II одговарала је и сила коју је у фебруару 1788 извео на границе турског царства. 280.000 војника и 1.500 топоова извела је Аустрија против Турске, војска, какву ни пре ни после никад нису послали Хабзбурговци против отоманске империје. Код мало бољег и живљег вођства, Турска је била заузета, и у рату с Русијом, ова је сама била у стању да изврши свој задатак. Међутим, на челу војске је стајао већ престарели маршал Хадик; генерал укалупљен, без живота. Њему потчињени генерали нису били бољи од њега. То су они исти, које ће неколико година касније хаметице туђи у Италији млади француски генерал Наполеон Бонапарта. Сам цар, Јосиф II, мешао се у све војничке послове и где треба и где не треба и издавао по вољи и преко Ратног савета у Бечу и преко Хадика у Футогу наредбе појединим заповедницима корова. Он сам није имао смисла за војничке ствари, па ће унети још већу збрку у ратне операције.

Прва и највећа погрешка начињена је још при размештању војске. Место да осигурају границу мањим одељењима а на важнијим стратегиским тачкама да се скупе главне снаге, које би задале одлучан ударац противнику, аустриски генерали, желећи да што боље заштите становништво Војне Границе од турских упада и пљачке, развукли су војску од 280.000 момака уз границу од Лике до Буковине. Тим се изгубила свака офанзивна моћ.

Према Босни су постављена два корпуса: хрватски под заповедништвом кнеза Лихтенштајна у јачини 39.000 момака од личко-далматинске границе до Дубице, и славонски у јачини од 12.000 људи од Градишке до Шапца као веза између главне војске под фелдмаршалом графом Ласијем у Срему и хрватског корпуса. Војску према Босни сачињавали су углавном граничарски пукови. Тако су их развукли уздуж кордонске линије да је за упад у Босну једва остало неколико батаљона из Вараждинске крајине.

---

[1]) Feldzug des k. u k. kroatischen armmeekorps gegen Türken in Jahre 1788. Osterr. militär. Zeitschrift Wien 1823. VI. H. S. 324-325.

Аустриска војска није имала према себи неку велику турску војску у Босни. Отоманска Порта била је заузета на другим странама а у Босни се ограничила на шиљање ратне спреме и новца. Иначе су босански муслимани имали сами да се носе с аустриском војском. И ако је њихова војска била нередовна, тешко употребљива на отвореном пољу за битку с једном редовном војском, добра је била за четнички рат и при одбрани тврђава. Њихове многобројне тврђаве, из којих су држали рају у покорности, имале су да буду босанским муслиманима главни ослонац у борби и главна препрека продирању аустриске војске.

Аустриска војска имала је на целој линији да пређе границу истог дана, 9 фебруара 1788, кад се у Цариграду објави Порти рат. По наредби аустриске Врховне команде још пре објаве рата требало је и на босанској обали Саве отети изненадним препадом Турцима лађе, да не могу прелазити реку и нападати Хрватску и Славонију. Пуковима је још наређено: кад пређу избеглице из турских крајева, да се нејач и стока сместе у унутрашњост а за оружје способни мушкарци да се уврсте у војску и попуне пукови замењујући граничаре. 9 фебруара изјутра послаће се патенти преко границе. Тога дана поподне послаће се јаке страже на турско земљиште, и то: из Бановине према Дубици, Мајдану, Новом и Подзвизду; из слуњске регименте Кладуши и Цетину; од огулинске Стурлићу, Исачићу и Дрежнику и од личке регименте Островици и Вакупу да позове Турке на предају. Треба их опоменути на обећања, која даје проглас па ако се предају, покупити из замкова оружје и муницију, а њихово оружје да им се остави. У тврђаве да се поставе сталне страже.[1]) Где се Турци не би хтели предати имали су поједини аустриски одреди да покушају да заузму препадом поједине тврђаве.

Пред сам почетак рата запленили су и превукли на аустриску страну граничари из градишке и бродске регименте доста турских лађа и из Босне.[2]) 9 фебруара 1788, исти дан кад је аустриски посланик у Цариграду објавио у име свога цара Турској рат, аустриска војска према Босни прешла је у напад. Погранични турски градови одбили су да се предаду и ваљало их је освајати. Убрзо се видело да се слабо шта да постићи са онако расутом војском. На сувој граници напао је пуковник Пехарник с огулинском региментом пограничну тврђавицу Дрежник у Бихаћкој крајини и заузео је после краће борбе. Други аустриски одред напао је истог дана Стурлић, али је био одбијен. Остала аустриска војска

---

[1]) Нар. пуковима, P. Арх. Беч. CA 1778 2 ad 11.

[2]) Vaniček: Die Specialgeschichte der Militärgränze, Wien 1877 III B. S. 370-71.

из Лике продрла је неколико километара у унутрашњост Босне не допирући до турских тврђава и ту се ушанчила. Око хиљаде српских породица из околине манастира Рмња прешло је заједно с калуђерима тога манастира Аустријанцима. Један део ових избеглица ступиће убрзо у фрајкоре. 10 фебраура почело је бомбардовање Бос. Новог. Пуковник Кнежевић надао се да ће моћи на препад заузети Бос. Дубицу и прешао је Уну 10 фебруара са 2 батаљона војске. Истог дана напао је Кнежевић на дубичку тврђаву али је био до ноге потучен и пребачен преко Уне са губитком од 416 момака мртвих и рањених.

Заузимање горске тврђавице Дрежника једини је успех, који је постигло према Босни 50.000 аустриских војника за прва два месеца рата, јер славонска војска под ген. Митровским није ни покушавала да пређе Саву и упадне у Босну. Рат се и с једне и с друге стране ограничио на четовање на сувој граници, а на Уни и Сави на препуцавање и отимање лађа. Често долази до сукоба и при бежању хришћана на аустриску страну. И на босанској граници, као и на целом аустриском фронту против Турске, осећало се да је недостајала снажна рука, која би повукла аустриску војску напред.

Неуспех пуковника Кнежевића да на препад освоји Бос. Дубицу привукао је пажњу на ову малу босанску тврђаву. Турци су скупили око ње доста војске, а Аустријанци су желели да освете свој пораз од 10 фебруара. Чим је преузео заповедништво хрватског корпуса, 4 априла, кнез Лихтенштајн је спремио нови напад на Дубицу. У ноћи између 19 и 20 априла прешао је он Уну и са скоро 10.000 војника опколио град. После једнодневног бомбардовања, позвао га је 23 априла да се преда. Посада је одбила предају и 25 априла извршен је општи јуриш. Међутим, Дубици је стигла помоћ. Надирући преко Козаре планине, турска војска подметнула је заседу једном аустриском извидничком одреду и готово га уништила. На сам дан аустриског јуриша на Дубицу ударили су Турци на Лихтенштајнов логор; Аустријанци нису успели да пре доласка помоћи заузму тврђаву. Уз страшну вику поседне 8.000 Турака Агино брдо више Дубице; коњица направи јуриш на аустриске положаје, прегази једну батерију, упадне у аустриске шанчеве и тек уз тешке напоре и велике жртве успели су Аустријанци да избаце Турке из својих положаја и да их потисну Агином брду. Бој се завршио у аустриску корист али је тако поколебао Лихтенштајна да је сместа напустио опсаду Дубице и 26 априла био већ с оне стране реке Уне.

Неуспех под Дубицом имао је већих последица но што су и слутили аустриски генерали. Целом Босном прошла је вест да су код Дубице „ћесаровци од Турака, нарочито

босанских страшно придобивени".[1]) Први утисак овог већег сукоба аустриске војске с Турцима у Босни и њен неуспех остао је неизгладив. Ништа није помогло, што ће Лаудон заузети неколико месеци доцније ту исту Дубицу. И муслимани и хришћани у Босни стекли су уверење да су Аустријанци тучени. Зато се и прозвао аустро-турски рат 1788—1791 у Босни „дубичка година", „дубичка крајина" или „дубички рат".

До пролећа 1788 руске и аустриске војске нису имале већих успеха против отоманске империје. Руси под кнезом Потемкином нису показивали онај полет и енергију као у рату 1768—1774. Аустријанци су били мало бољи. Растурена војска још је стајала на граници губећи снагу и време у ситним чаркама. Шта више, неуспех код Дубице показао је да аустриска војска није у стању освојити ни једну пограничну тврђавицу, а камо ли Босну. Све је то морало деловати на расположење хришћана у Босни. Споменули смо да је Аустрија врло мало урадила на спремању једног већег покрета међу њима кад дође до рата. У колико је код њих самих било расположења у прво време да пређу на аустриску страну пре рата, нису били довољно помагани; кад је рат почео, била је средина зиме, за сељака најнезгодније време да се диже с породицом и имањем у планину или преко границе. Турци су на рају добро пазили а Аустријанци су само могли да заштите њено бежање својом војском. Тако се до пролећа 1788 побунили само они хришћани, до којих је дошла аустриска војска, или којима је она онемогућила бежање преко границе. Прешло их је тада, већином из Босанске Крајине неколико хиљада породица. Жене и деца су им склоњена у позадину а за оружје способни људи узети су у војску и већином увршћени у фрајкоре.

У пролеће 1788 почео је живљи рад на дизању хришћана у Турској. Задњих дана фебруара 1788 упутио се Јосиф II на ратиште и стигао је концем месеца марта у главни стан у Футог. Царев долазак на границу унео је више живости у рад на придобијању хришћана у Турској. Главни заповедник аустриске војске према Србији, граф Ласи, поднео му је сад представку бачког епископа Јовановића. Цар ју је одобрио и наредио да му се да потребна помоћ. Наредба је достављена и заповедницима хрватског и славонског корпуса Де Вену и Митровском[2]). Владика Јовановић прешао је код Кленка у Србију, почео тамо радити на дизању устанка, и под датумом од 28 марта упутио је по царевој дозволи проглас православном свештенству

---

[1]) Ljetopis franjevačkog samostana u Kralj. Sutiesci Gl. zem. muzeja Sarajevo 1927 s. 169.

[2]) Пантелић: Покрет у северозападној Србији 154-155.

и народу у Далмацији, Босни, Србији, Влашкој и осталим земљама под Турцима. Представљајући се као пуномоћник Јосифа II, владика их позива да се дигну на оружје и придруже царевој војсци, јер он жели да их избави испод турског јарма. Проглас је преко повереника разаслан по Србији, Босни, Црној Гори и Далмацији[1]).

Владика Јовановић не иде у пролеће 1788 на границу Босне. За њега ради тамо прота Јован Поповић из Хрватске Костајнице, некадањи војни свештеник, кога је Јовановић још као горњо-карловачки владика много ценио и истицао. По наговору проте Поповића дигао је поп Сима Тодоровић 300 породица из Драготине, Градине и околних села и пребегао с њима у Аустрију.[2]) Сам владика Јовановић долази у Банију на босанску границу истом у јесен 1788.Тамо су он и његов друг Клачањи најпре усмено, па онда и писмено изнели Лаудону, заповеднику хрватског корпуса, своје мишљење о емигрантском питању. У представци од 15 октобра 1788 предлагали су они Лаудону да се емигранти попишу, за оружје способне узму у војску, а жене и деца да се сместе по граничарским кућама. Пошто се у то доба после освајања Дубице и Новог управо регрутовали сељаци из њихове околине за брдску милицију, која је тада основана, Јовановић и Клачањи су с успехом агитовали међу избеглицама да се уписују у њу.[3]) У Босну нису залазили, јер улазак у њу није тако лак као у Србију. И аустриски четници тешко су се усуђивали да дођу у Босну, камо ли ће тек један владика.

Чубелић из Грачца нудио се у пролеће 1788 да дигне устанак у југозападној Босни. И опет из свега није било ништа. Аустриски погранични заповедници у Славонији такође су слали поверљиве људе у Босну да раде међу хришћанима. Већина из тузланске околине поручивала је у Аустрију да ће се сместа придружити аустриској војсци, чим пређе границу. Пре не могу да се побуне, јер би их Турци поробили и попалили. У случају да ступе у аустриску војску, траже оружје, џебану и хлеб; остало и одело сами би набављали. Ако Аустрија освоји Босну, моле да им се да толико земље, колико треба њима и њиховим породицама. Ако Аустрија не добије Босну, онда да их на исти начин населе у аустриским земљама[4]). Сличне су поруке слали и хришћани из дервентског краја. И они су били спремни да се

---

[1]) Пантелић: Иста расправа 157-158.

[2]) Молба попа Симе Тодоровића Рат. савету Костајница 2 јуна 1788 H.K.R. 1788 25 1232 Рат. Архив. Беч.

[3]) Пантелић: Иста расправа 157-168; М. Грбић: Карловачко владичанство I, 107.

[4]) Пук. Чернел Јосифу II 6 мај 1788 CA 5 ad 16 Рат. Арх. Беч

дижу само у случају, ако аустриска војска пређе границу.[1]) Срби сељаци из села Милошевца, срез Градачац, 937 душа и два свештеника, пребегли су доиста под заштитом аустриске војске у Славонију и тамо се населили. Заповедник бродске регименте Чернем добио је наредбу да и даље помаже исељавање хришћана из Босне.

Покушај аустриских људи у пролеће 1788 да изазову велики покрет међу хришћанима у Босни није успео. И сад се радило без већег полета и организације. Неколико села се иселило под утицајем ове агитације и то је било све. Босански хришћани врло добро су знали да дигнути устанак Турцима иза леђа, значи изложити и себе и своје породице сигурној пропасти. Зато су и чекали да аустриска војска дође њима, али она није дошла. Њени неуспеси у почетку рата убили су им веру у аустриско оружје. Муслимани су се охрабрили. Упадајући сад овде сад онде преко границе и палећи села, нарочито по Лици и Банији, задавали су много посла аустриској војсци. У исто време се труде да спрече бежање раје. Летећи турски одреди крстаре селима дан и ноћ, умирују народ, гоне избеглице, чувају кланце и границу. На сувој међи, према Лици и Банији, лакше је било бежати; на Уни и Сави велике реке су спречавале прелажење. Тако су се хришћани у Босни постепено, смиривали и заузимали више мање неутрално држање. Остаће у њему све до краја рата 1791 године. Било је и таквих села, као око Козара планине после освајања Дубице у августу 1788, која су остала међу турским и аустриским фронтом као мирни посматрачи, разуме се одржавајући везе и са капетаном у Приједору и са аустриским војним заповедником у Дубици. У невољи, јатакују они и Турцима и Аустријанцима.

Занимљиво је да се за аустро-турског рата 1788—1791 није нашло озбиљнијих људи међу Србима у Аустрији који би помагали аустриске напоре да привуку на своју страну Србе у Србији и Босни. Неуравнотежени „душевно поремећени" бачки владика Јован Јовановић био је једино свештено лице великог положаја, који је радио за аустриску ствар међу Србима. У друштву са њим не видимо грађанина Србина, но неког Клачањија, тумача и пустолова. Остало више српско свештенство у Аустрији са митрополитом Путником на челу, било је против тога. Путник је и Јовановића одвраћао да се не меша у те ствари.[2]) Они нису хтели да као он „без нужде" иду на турску границу и дижу на оружје против Турака „онамошњи биједни народ, који је потом — у нади избављења — изложен био хиљадама биједа", како

---

[1]) Исто.

[2]) Пантелић: Покрет у северозападној Србији 156.

каже савремена забелешка у митрополитском протоколу о Јовановићевом раду у Србији и Босни за рата 1788—1791.[1])

И Турци су се трудили за време рата да привуку хришћане на своју страну. Пазили су, у колико се то могло у једној распуштеној земљи, да их не изазивају и нагонили их да иду с њима у рат. Било је и хришћанских одреда у њиховој војсци. Неки су имали и своје заставе. Једну такву заставу запленили су Аустријанци. Направљена је била од небељеног платна; унутра црвено поље, из кога је изшивен полумесец из белог платна. У Козари планини била је састављена једна таква чета од 300 момака. Много хришћана служило је у турској војсци у тврђавама као посада, мање напољу. Било их је доста у комори. Турско настојање да привуку на своју страну хришћане било је један од главних разлога, зашто је граф Ласи препоручио Јосифу II у марту 1788 да дозволи владици Јовану Јовановићу да покуша побунити Србе и остале православне хришћане у Турској.

Оснивање фрајкора

После почетка руско-турског рата у лето 1787, кад се видело да ће се убрзо и Аустрија придружити својој савезници, покренуто је и питање оснивања фрајкора. Видели смо да су се они почели да оснивају у Лици још за кризе 1783—1785. У 1785 постојао је и славонско-хрватски граничарски хусарски фрајкор. Кад се видело да неће бити рата, престало је скупљање добровољаца за фрајкоре. А и они који су били већ наврбовани, отпуштени су кућама. У јесен 1787 долазили су са више страна из Војне границе предлози аустриским војним властима да се дозволи стварање фрајкора од добровољаца из Турске. Граничарски обрствахтмајстер Кнежевић из Оточца и још неки официри тражили су дозволу да могу за случај рата да оснују фрајкоре. Кнежевић је тврдио да има у Босни уз личку границу много познаника и од њих би могао основати фрајкор. Од државе тражи само хлеб, плату и џебану, јер они сами имају оружје и друге потребе. Ови фрајкорски одреди дали би се врло добро употребити за предстраже. 6 официра и нешто подофицира би се узело из граничних пукова.[2])

У Бечу нису били у октобру 1787 за врбовање хришћана из Турске за фрајкоре. Видели смо да су они против икаквог покрета међу хришћанима пре почетка рата и да су у том смислу и слане поруке у Босну у јесен 1787. Могло је то бити

---

[1]) Манојло Грбић: Карловачко Владичанство књ. II 55. Карловац 1893.

[2]) Рат. Архив Беч CA 1787 1230.

и из разлога, што се није хтело пре времена узнемирити Турке: то тим више, јер се управо у то време спремао препад на Београд. Али, није то био једини узрок, зашто се не оснивају фрајкори концем 1787 год. Велики део аустриских генерала није много држао до тих нередовних, полухајдучких добровољачких одреда, који су, по њима, својом недисциплином и пљачкама могли више да шкоде но да користе. Ако ће се већ примати, онда их треба помешати с осталом граничарском војском да се науче на дисциплину; граничарима ће се у толико олакшати, што би се неки отпуштали кућама. Граничарски официри познавајући Турке и њихов начин ратовања, боље су умели да цене њихове ратничке способности, нарочито за четнички рат. Они први и траже оснивање фрајкора. Јосиф II колебао се у почетку у том питању. Он је одобрио предлог Дворског ратног савета у Бечу да се засад фрајкори не оснивају; ако буде бегунаца из Босне, да се уврсте у редовне граничарске батаљоне. Тим ће се штедети граничарско становништво. У том смислу издао је Ратни савет 26 октобра 1787 наредбу заповеднику загребачког корпуса Де Вену као одговор на предлог обрствахтмајстера Кнежевића из Оточца.[1]) Такве одговоре слао је Ратни савет и другим, који су се нудили да оснују фрајкоре. Јосиф II наредио је 26 септембра 1787 да се у целој Војној граници од Лике до Буковине стави на расположење сваком граничарском пуку војна спрема за неколико стотина људи, који би прешли из Турске у Аустрију и јавили се у добровољце.[2])

Решење од 26 новембра била је начелна одлука, али ње се није држао ни сам цар. Под утицајем извештаја и разлога, које су износили поједини граничарски заповедници, цар је још концем 1787 почео да и мимо решења, о том питању издаје дозволе да се организују фрајкори. На његову личну жељу основан је у децембру 1787 из ускока из Србије, који су учествовали у првом препаду на Београд, Михаљевићев фрајкор.[3]) Неред, који је уносио цар у аустриске ратне операције мешајући се у све послове, унео је и у фрајкорско питање кад је рат почео 1788. Док је Ратни савет у Бечу и даље остао код свог решења од октобра 1787 да хришћане из Турске, који се јаве у добровољце, треба уврстити у редовне граничарске батаљоне, цар је од времена до времена издавао дозволе појединим војним заповедницима да оснивају из њих посебне фрајкоре. Првен-

---

[1]) Представка Кнежевићева Оточац 11 октобар 1787 HKR 9/311.

[2]) Јосиф II графу Хадику претседнику Дв. рат. савета 26 нов. 1787 HKR 47/517 Рат. Арх. Беч.

[3]) Др. Д. Пантелић: Аустриски покушајн за освојење Београда Гл. С. К. А. Наука кн. 98 стр. 52-3

ствено је тако рађено на границама Босне, где се највише осећала потреба за летећим одредима због честих упада босанских муслимана у Војну границу. Путујући почетком рата из Беча у главни стан у Футог, Јосиф II обишао је целу границу. Ту су му, ваљда, граничарски заповедници изнели све добре стране посебних одреда, састављених од хришћана из Турске и он је дозволио Хрватској генералној команди да их према потреби може основати. Имала је само да обавести Ратни савет у Бечу.[1]) Он је 8 априла 1788 из Футога јавио и сам Ратном савету да се не слаже с његовим мишљењем да добровољце из Турске треба слати у граничарске батаљоне, с тим да се тим више граничара остави код куће да обрађују земљу. Кад би се тако радило не би се постигао циљ, због кога се добровољци и скупљају. С тога је наређено свима граничарским командама да се граничари, који су код кућа позову у војску.[2]) Цар се и у јесен 1788 изјаснио против тога да се хришћани из Турске уврштавају у редовне батаљоне, но је наређивао да се од њих оснивају фрајкори. Тако се и радило. Поједини војни заповедници оснивали су фрајкоре и не питајући Ратни савет, но по непосредној дозволи самог цара. Ишло се тако далеко, да је Ратни савет, кад би поједини заповедници тражили упутства о начину издржавања па касније и распуштања фрајкора, одговарао да њега нису ни питали кад су те фрајкоре оснивали.

У Лици и Банији оснивају се први босански фрајкори. Сува граница и чести упади крајишких Турака у личка и баниска села тражили су стварање лаких летећих одреда, који ће бити у стању да воде с Турцима четнички рат. Редовна војска, са својом комором, својим штабом и касарнском крутошћу није имала ону покретљивост, потребну да се изиђе на крај са лаком коњицом и полухајдучком пешадијом босанских крајишника. С тога су у Лици још пре рата постојали из најснажнијих и најхрабријих људи полувојнички сережански одреди, чија је задаћа била гонити хајдуке и спречавати Турцима упаде у Војну границу. Кад је почео рат, јавила се потреба да се повећа број сережана, а босанске избеглице имале су све услове за добре сережане; познавали су земљиште и с једне и с друге стране границе и били вични турском начину ратовања, нарочито четовању. Од њих се тешко могло тако брзо направити добри војници једне редовне војске а за полухајдучке сережане били су као створени. Тако је још почетком рата 1788 дошло до оснивања

---

[1]) Хрв. Ген. команда Двор. рат. савету 3 априла 1788 HKR 28/116. Протокол 1509. Рат. Архив Беч.

[2]) Јосиф II Дв. Рат. Савету 8 априла 1787 HKR 16/311. Р. Арх. Беч.

[3]) Де Вен Двор. Рат. савету 31/V 1788 HKR 16/434 Р. Арх. Беч

сережанских фрајкора. Свака граничарска регимента створила је себи постепено такав фрајкор. Људство се регрутовало из пограничних босанских села, највећим делом српских, и то тако да је свака регимента примила у свој фрајкор људство из њој суседних босанских крајева. Ове сережанске фрајкорске чете служиће аустриској војсци као извиднице, летећи одреди, па и као хајдучке чете при упадима у Босну; или она нападала или се бранила, фрајкори су увек у првим редовима.

Кад су граничарске регименте прешле првих дана рата у фебруару 1788 босанску границу и запоселе нека села око манастира Рмња, свештенство и народ из многих села уз границу пребегло је у Лику. У почетку је наврбовано међу тим избеглицама 311 људи и 3 харамбаше. Међу њима је био и тада у Босни познати харамбаша Шујица. Он је прешао са 50 другова у Аустрију и у фрајкор је хтео ступити под условом да му се да 50 дуката и наредднички чин. Пре тога да мора да преведе из Босне своју породицу. Примљен је под тим условом. По предлогу генерала Валиша, заповедника у Лици, Де Вен, заповедник загребачког корпуса, замолио је Јосифа II да се ови добровољци не мешају с војском, но да се од њих оснује посебан фрајкор[1]). Тако је створен у марту месецу 1788 фрајкор личке регименте. Убрзо је овај фрајкор увећан на преко 600 људи и с тим бројем остаће све до конца рата. Њему су били додељени неки граничари подофицири и редови због одржавања реда. Официри су му у почетку били осим заставника Будисављевића готово сви Немци. Доцније постаје заповедник овог фрајкора пуковник Јован Ковачевић и остаће на том положају све до престанка рата. Овај фрајкор стајаће за време рата према Доњем Вакупу и Петровцу и нарочито ће се одликовати његов заставник Будисављевић четујући с фрајкорцима по Босни све до Петровца, Кључа и Гламача.

У Оточачкој регименти у фрајкорским сережанима служе у почетку Личани, касније постепено придолазе Срби из суседних босанских села Небљуса, Коренице, Дољана итд.

И у фрајкору слуњске регименте служе у почетку домаћи добровољци а доцније придолазе Босанци.

Из избеглица око Б. Новог и Б. Крупе састављен је код вараждинске крајцер-регименте у марту месецу 1788 једна фрајкорска чета од 50 људи. Харамбаша јој је био Божа Маливуковић, који ће се истаћи у сукобима с Турцима из Бос. Крајине у овом рату. Овај фрајкор прешао је касније II банској регименти. Држао је положаје према Новом и Бихаћкој крајини и добио још неколико стотина момака.

---

[1]) Де Вен Јосифу II. 25/III 1788. СА 1788. Рат. Архив Беч.

БИБЛИОТЕКА

Концем марта 1788 замолио је генерал Де Вен, заповедник хрватског корпуса, Јосифа II да му дозволи основати од босанских избеглица из Кнезпоља једно пионирско одељење, јер да за рат и онако нису.[1]) Цар му је дозволио и у априлу месецу организовао је пионирско одељење босанских избеглица од 400 људи. Ово пионирско оделење прећиће у октобру месецу у новоосновану козарску брдску милицију. У исто време, пролеће 1788, ствара се код Дубице један мањи фрајкор под поручником Антоновићем.

У пролеће 1788 основан је и „босански фрајкор". Његово људство се регрутовало из Лијевча и Босанске посавине. Он је у почетку био код бродске регименте, па је распуштен. Мало доцније је обновљен код градишке регименте.[2]) Заповедници су му били најпре поручник Маргетић а после капетан Чивић.

Кад су Аустријанци заузели у августу месецу 1788 Босанску Дубицу и очистили од Турака предео између Козаре планине, Уне и Саве, и ту се осетила потреба за једним већим четничким одредом који би служио редовној војсци као предстража према Турцима чувајући пролазе преко планина Просаре, Козаре и Пастирева. Тако је по царевој наредби дошло до оснивања „просарске и козарске милиције". Као посебан фрајкор јавља се милиција 1 октобра 1788. Подељена је била у две чете (дивизиона), свега 908 људи. На чело јој је постављен капетан I банске граничарске регименте Јанко Кушевић. Он ће све до конца 1790 остати заповедник ове милиције. Њему је било придодано још неколико граничарских официра, већи број подофицира и један дивизион I банске регименте због одржавања реда. Од официра ће се највише истаћи у борби с Турцима Божа Боројевић. Од босанских добровољаца придодано је милицији још при њеном оснивању пионирско одељење, састављено у априлу 1788 из босанских избеглица. Остало људство регрутовало се из српског сеоског становништва око планине Козаре, већином из оних села која су Аустријанци освојили после заузећа Дубице. При скупљању добровољаца за милицију у октобру 1787 помагао је војним властима и бачки епископ Јован Јовановић, који је управо у то доба, октобар 1788, долазио у Банију и агитовао за Аустрију међу босанским избеглицама. До конца октобра ступило је 760 Босанаца у брдску милицију. Пре тога примљени фрајкорци у њој положили су заклетву верности и већ 12 истог месеца

---

[1]) Де Вен Јосифу II. Костајница 20 марта 1788. СА. I Арх. Беч.

[2]) Запов. Сл. корпуса Митровски Јосифу II 6 јун. 1788 СА 7/25 Рат. Арх. Беч.

упућени су на предње положаје. Велики део официра и војника остао је у милицији све до краја рата.

Као предстража аустриској војсци држала је брдска милиција линију преко Просаре планине, потоком Раковицом и Козаром на село Драготињу до преко реке Сане. Ту је хватала везу са војском око Босанског Новог. Обухватајући тако ослобођене од Турака срезове Бос. Дубицу и Костајницу, милиција је заштитила овај крај затварајући путеве и планинске стазе заседама, шанчевима и стражама. Она је вршила и упаде с мањим и већим четама у унутрашњост Босне и стално претила суседним градовима Градишци, Бањој Луци, Козарцу, Приједору и Мајдану.

По царевој дозволи основао је потпуковник Филип Вукасовић, кад се вратио са свог похода у Црну Гору, 8 јануара 1789 „Вукасовићев фрајкор". Као језгро служили су у томе фрајкору граничари, што су ишли с Вукасовићем у Црну Гору. Иначе се састојао из аустриских поданика и нешто Црногораца, који су дошли за Вукасовићем из Црне Горе. Босанаца нема у том фрајкору. Вукасовић је стајао са својим фрајкором на личкој граници; у јесен 1789 је на Масинској превији. Његов фрајкор је био највећи на босанској граници; имао је у септембру 1789, 2329 људи.[1]) Тога месеца отпуштено је из њега 150 Црногораца да иду кућама.

Славонски фрајкор био је у почетку састављен од Славонаца; у октобру 1788 придодано је томе фрајкору доста Србијанаца. Стајао је код Кленка, Шапца и Грабовице. Почетком 1790 додељен је на неко време славонском фрајкору у Шапцу босански фрајкор под капетаном Чивићем. Пре тога му је одузет један део фрајкора и босански фрајкор је спао на једну чету. Наредбом славонске генералне команде од 10 априла 1790 и та је чета распуштена. Шесторици харамбаша и 104 момака дато је издржавање до 20 априла па су отпуштени. Остатак Чивићеве чете примљен је у граничарске батаљоне.[2]).

Војници за босанске фрајкоре купљени су добрим делом више силом него што су се добровољно јављали. Дворски ратни савет издао је био наредбу 1788 да се у војску натерују све за оружје способне избеглице. Ко не хтедне ићи, да му се не даје потпора.[3]) Војни заповедници аустриски према Босни примењивали су и на избеглице из Босне правила о регрутовању војника у Војној граници. Већ према томе колико је појединa породица имала мушких глава, узимано је 1, 2, 3 па и 4 одрасла мушкарца у војску. Тако је рађено у јесен 1788 око Дубице и Новог, а још раније, у пролеће исте

---

[1]) Stand-Tabellen 1789 fasc. 386/7 Рат. Архив Беч.
[2]) Stand Tab. fasc. 3868 1790. Рат. Арх. Беч.
[3]) Рат. Арх. Беч. HKR 1788 25/€84.

године, у Лици. Одело и оружје су већином имали фрајкорци своје властито. Занимљиво је да у босанским фрајкорима ниједан Босанац није успео као што је био случај у Србији да добије официрски чин. Нису имали услова за самостални рад као фрајкори у Србији па нису ни могли напредовати. Њима обично заповедају официри из суседних аустриских граничарских регименти.

По народности огромну већину у босанским фрајкорима сачињавају православни, Срби. Највећи део северозападне Босне, одакле се углавном регрутују фрајкорци, насељен Србима. Католика има у том крају врло мало; они се налазе у већим масама у средњој и југозападној Босни. До њих није рат ни допро те их није ни могао узбунити. Зато, осим мањих групица и појединих села не боже босански католици за тог рата у Аустрију па их и нема много у фрајкорима.

Фрајкори у рату 1788-1791

Аустриска војска према Босни није била у стању у почетку рата 1788 да завлада ни малим пограничним тврђавама босанским, какве су биле Дубица и Стурлић, а камо ли да продре до Травника и Сарајева. Страх од пљачкашких упада босанских Турака у Војну границу и даље је присиљавао аустриске генерале да воде више четнички него прави рат. Војска је и после другог неуспеха под Дубицом остала развучена на граници од неколико стотина километара и 50.000 аустриских војника ништа друго није радило но ишчекивало, хоће ли где провалити турска чета. А оне су врло често проваљивале у Војну границу, палиле села и одводиле робље. У овим четничким борбама фрајкори играју видну улогу. Они су били први, кад је требало одбити турске упаде, а познавајући земљиште у Босни, они највише иду и четују по њој. Концем 1788 створен је од Лике до ушћа Врбаса у Саву читав фрајкорски гранички ланац према Босни. Велике планине у Босанској крајини Осјечница, Грмеч, Козара и тд. као створене су за четовање. Отуда долази да се сразмерно мали број босанских фрајкора тако често спомиње у борбама аустриске војске у рату 1788—1791.

У четсвању се нарочито истиче фрајкор личке регименте. Генерал Валиш направио је читав поход концем маја и почетком јуна 1788 у правцу Босанског Грахова и довео собом у Лику много хришћанског света из Босне. Заставник Будисављевић спустио се до Гламоча а мајор Ковачевић напао је 21 августа са 3000 Личана и 300 фрајкораца на Филиповића оцаке у Гламочком пољу и попалио их.

У лето 1788 повећао се хрватски корпус на 47.031 људи. Од тога је скупљено око Дубице 15.518 пешака и 2593 коњаника. Кнез Лихтенштајн је био смењен са заповедништва корпуса а на његово место је дошао генерал Де Вен. Аустријанци су се спремили да по трећи пут ударе на Босанску Дубицу. При прелазу војске преко Уне 9 августа 1788 два одељења фрајкора од по 100 људи ишли су напред као претходница, продрли су у Козару и узнемиравали Турке иза леђа вршећи привидан напад[1]). 12 августа почело је бомбардовање дубичке тврђаве. У то је стигао нови заповедник хрватског корпуса чувени маршал Лаудон. Јосиф II није му дотад у овом рату поверио ниједно заповедништво; сад притешњен неуспесима, послао га је за заповедника хрватског корпуса. Лаудоновим доласком рат у Босни добио је живота и полета. Он је дошао под Дубицу 18 августа 1788 и енергично наставио њену опсаду. Турска помоћна војска бачена је натраг у Козару а градска посада, кад је град био већ у рушевинама а није било наде на помоћ, предала се Аустријанцима. Било је свега неколико стотина Турака у граду. При опсади Дубице фрајкори служе као предстража аустриске војске у Козари.

После пада Дубице Лаудон је отишао и опсео Босански Нови. Опсада је била тешка као и дубичка и тек после неколико недеља успели су Аустријанци да на јуриш освоје Нови 3 окт. 1788 и да заробе свега 591 човека.

Фрајкори не учествују при опсади Новог, али тим више четују у то време да спречују Турке да не иду Новом у помоћ. Заставник Будисављевић из личког фрајкора продре 13 септембра са једном четом до под сам Босански Петровац. Концем истог месеца напао је он са 200 момака и попалио једно турско село у близини Гламоча. Да спречи Турке око Градишке да не иду Новом у помоћ, напао је пуковник Гвозденовић ноћу 2 септембра на њихов логор и растерао их. У препаду је учествовало 150 људи из „босанског фрајкора".[2]).

Упади и четовања настављени су и у пролеће 1789. У тим борбама погинуо је храбри заставник фрајкора личке регименте, Божо Будисављевић, али су га отац и браћа добро осветили. Они су измолили од генерала 500 добровољаца, провалили све до Кључа и убили Ибрахим-бега Куленовића, ком је и однесена глава њихова сина и брата.

Концем јуна 1789 опсео је Лаудон Босанску Градишку и заузео је после опсаде од 17 дана. У опсади је учествовао и „босански фрајкор" служећи и ту као претходница. Многе босанске избеглице употребљене су при копању шанчева.

---

[1]) Vaniček: III. B. S. 410.
[2]) Vaniček: III. B. c. 413-414.

17 јуна 1789 напало је 6000 Турака на брдску милицију у Козари код села Јеловца. Бијући се с Турцима повукла се милиција Дубици. Борба јој је била тим тежа што је остала аустриска војска стајала још с оне стране Уне. Тек 12 августа прешао је генерал Јелачић Уну да очисти Кнез поље од Турака и пребацио их је поново преко Козаре и Пастрека[1]). Турци су са 3.000 људи поновили напад 13 септембра на брдску милицију. Она се морала повући док јој није дошао у помоћ генерал Јелачић и сузбио Турке Приједору.

У октобру месецу 1789 напао је капетан Гвозденовић са 300 фрајкораца II банске регименте на Турке код Отоке. Више фрајкорских одреда ишло је у новембру те године у четовање у Босну. 27 т. м. оберлајнтнант Бојевић дочекао је са 150 људи брдске милиције приједорског капетана и његових 500 коњаника, подметнуо му заседу и потукао га.

У јесен 1789 престају већа предузећа аустриске војске у Босни. Лаудон је постављен за заповедника главне војске према Србији и отишао је да осваја Београд. На босанској граници настављено је четовање. Турци су и сад више нападали, а колико је аустриска војска нешто и предузимала у Босни, чинили су то већином фрајкорци. Тако је било и у пролеће 1790.

У другој половини јуна 1790 предузео је генерал Де Вен последњи већи поход аустриске војске против Босне у овом рату, опсаду тврђавице Цетина у Бихаћкој крајини. Фрајкорци су врло мало учествовали при овој опсади, али су зато имали задатак да што чешћим и што дубљим упадима у Босну спрече Турке да иду Цетину у помоћ. Брдска милиција продрла је 11 јуна до Приједора и попалила му предграђе. 12 јуна направљен је сличан упад из Лике према Вакупу и из Баније у правцу Језерском. 20 јуна заузели су Аустријанци Цетин после дуге и тешке борбе на јуриш. И ту је неколико стотина босанских Турака недељама одолевало навали десетине хиљада аустриске војске.

3 октобра 1790 дошла је наредба и на границе Босне да је склопљено примирје. Рат је престао.

Рат с Турском 1788—1790 донео је Аустрији само разочарања и неуспехе. Огромне жртве у људству, попаљеним селима, градовима и у потрошеном новцу које је држава допринела у рату, нису се исплатиле. Једини стварно велики успех аустриске војске било је освајање Београда; кога је заузео Лаудон у јесен 1789. И њена савезница Русија није много боље пролазила. Чувени руски генерал Суворов прославио се тада добијајући битке и освајајући турске

---

[1]) Die Freiwillige Theilnahme der Serben und Kroaten S. 294-295. an den vier ersten östereichisch-türkischen Kriegen, Wien 1854. 294-295.

тврђаве, али што је главно, руска војска није успела у овом рату као 1768—1774, да озбиљно загрози турском царству у Европи. Међутим, спољни и унутрашњи положај Аустрије погоршао се за време рата. Стари противник Хабзбурговаца, Прусија, заузела је била такав став да је Аустрија била присиљена да изведе према северу војску од 150.000 људи. Агресивна спољна политика Јосифа II у свима правцима створила му је много и других непријатеља. Енглеска и Холандија биле су на страни Прусије. Народи у самој царевини пригнечени Јосифовим централизмом и Јосифовом германизаторском апсолутистичком политиком једва су дочекали његове ратне недаће па да дигну главу и почну се бунити. Стална опасност од пруског напада, превирање у царству и неуспеси у рату против Турака, кидали су цару нерве; желео је мир с Турском.

Он је још у новембру 1788 покушао да наговори Русију на склапање мира с Турском или да му дозволи да га сам може склопити. Русија је одговорила да пристаје на мир ако јој се уступи тврђава Оџаков коју је њен генерал Суваров освојио у децембру 1788. Пристала је да Аустрија и сама склопи мир ако хоће. Јосиф II понудио је посредовањем француског посланика у Цариграду Турској мир под условом да задржи следеће крајеве: Хотин с околином и један део Молдавије, затим Оршаву, Забрежје и Палеж с целим округом и освојена села дуж Уне; осим тога, потврђење београдског мира, у колико се он не односи на набројане пределе[1]). Порта није задуго одговорила на овај предлог; у том је умро султан Абдул Хамид; нови султан Селим II, не само да је одбио аустриске захтеве но је тражио ратну отштету. У овој понуди за мир тражила је дакле Аустрија да јој Турска уступи у Босни оне пределе које је она била освојила до јесени 1789.

У јесен 1789 Аустрија је по други пут понудила Турској мир. У Србији тражи оне земље, које је била добила пожаревачким миром 1718, а изгубила београдским миром 1739; од Босне пределе северно од Козаре планине, Нови и Дрежник. То су били максимални аустриски захтеви. Минимални су им захтеви у Босни границе рекама Уном и Савом. И у Бечу су увиђали да ће најтеже бити Порти уступити Аустрији пределе с ону страну Уне. Цариград се сад није дао тако лако наговорити да се упусти у преговоре за мир, јер је после склапања савеза с Прусијом у јануару 1790 рачунао да има више изгледа на успех ако и настави рат. Јосиф II умро је 20 фебруара 1790 а да није ни дочекао мира.

---

[1]) Др. Душан Пантелић: Београдски пашалук после Свиштовског мира 1791-1794. Београд 1927. 6-7.

Леополд II, брат и наследник Јосифов на аустриском престолу, из темеља је изменио унутрашњу и спољну политику свога брата. У унутрашњој политици он је одустао од Јосифова централизма према Угарској и другим земљама; у спољној политици радио је да што пре дође до мира с Турском. Преговори су вођени у пролеће 1790 међу Аустријом и турском савезницом Пруском. Пруска је пристајала да се Аустрија прошири за рачун Турске у Влашкој, Србији и Босни, али зато да врати Пољској Галицију, а ова опет да даде Прусији Торн и Данцинг. Све су се те комбинације свршиле споразумом у Рајхенбаху 27 јула 1790 на начелу строги сапстудио с оградом с аустриске стране да добије исправку граница. Турска је примила споразум у Рајхенбаху и 19 септ. 1790 склопила је примирје у Ђурђеву, на девет месеца. Турска упорност и жеља Аустрије да исправи границе, отезали су склапање мира. Аустрији је нарочито било стало да изврши исправке границе с ону страну Уне. Потребно јој је то било због немирних Турака Бихаћке крајине. Мир је склопљен 9 авг. 1791.

Првим чланом мировног уговора Порта је дала амнестију хришћанском становништву Црне Горе, Босне, Србије, Влашке и Молдавије, да се могу сви вратити на своја имања и да не буду узнемиравани што су устали против свога владара[1]). Границе остају од 9. фебр. 1788. У посебном уговору у Свиштову 4 августа Порта је уступила Аустрији Цетин и Дрежник са околином и извршила исправку суве међе према Лици и Банији у њену корист[2]).

Распуштање фрајкора и насељавање босанских избеглица по Хрватској и Славонији

После споразума у Рајхенбаху још пре примирја почеле су аустриске власти да врше припреме за распуштање фрајкора и у Босни и у Србији. У Босни је решење овог питања било замршеније у колико се тицало насељавања отпуштених фрајкораца и њихових породица. Затим, и поред примирја према немирним Турцима у Босанској крајини ваљало је увек бити на опрезу и добро чувати границе. Тим више је требало чувати заузете пределе у Босни, што је Аустрија управо овде тражила исправку границе, па с тога није желела да напусти заузете градове, док се та исправка не изврши. Из тих разлога нису босански фрајкори распуштени концем 1790 као српијански.

---

[1]) G. Naraudughian: Requeil d'Actes Internationaut de L'Empire. Ottoman T. II 7. Paris 1900.

[2]) Иста збирка 14-15

На питање Ратног савета у Бечу поднео је заповедник хрватског корпуса, генерал Де Вен, предлог како да се распусте босански фрајкори: Ђулајев фрајкор који је постао из Вукасовићева, пошто је већином састављен из домаћих људи да се распусти тако, да се људство упути кућама а официри по обећању да се преведу у редовне пукове: странцима да се да путни трошак, а избеглице упуте у места где су врбо-ване. Брдска милиција има граничарске официре и војнике из предела око Козаре планине. Регрутовани су по граничарским правилима. Ако њихов завичај остане под Турском, мало ће их се задржати у Аустрији, јер су везани за своју земљу. Мораће се тако и оставити, јер би тешко било превести их силом. Официре треба вратити у пукове. Слично стоји ствар са фрајкорима код пукова и са пионирским корпусом, ако се могну и хтедну населити, примити их, ако не, пустити их да иду у Босну[1]).

Леополд II одгодио је распуштање босанских фрајкора до јесени 1791, јер су их још требали на граници. Преговори и договори о начину њихова распуштања настављени су. Састављали се разни предлози, стварале па поништавале одлуке. Радо би се попунило ратом разрађено становништво у Воној граници, али се бојало великих новчаних жртава. У исељеничко питање из Србије и Босне умешао се и српски темишварски сабор 1790. Архимандрит манастира Троноше Стеван Јовановић и први људи, већином из северозападне Србије, поднели су сабору и његову комесару 24 августа 1790 молбу у којој се туже „бедни Србијанци и Босанци" што је Аустрија присиљена да поврати Турцима освојене земље и моле да им се изради помоћ за борбу против Турака или да се предаја земље одложи за два месеца, док покупе летину. У том случају моле да им се дозволи насељавање у Аустрији. Не помогне ли им се, биће пресиљени да се обрате за помоћ другој некој монархији.[1]) И ако се у овој молби спомињу Босанци, она се ни по натписима, јер нема ни једног с оне стране Дрине, ни по својим захтевима није могла односити на босанске Србе. О неком новом исељавању из Босне није могло бити ни говора: оно што се налазило у окупираним селима, Аустријанци су били спремни населити. Само, то се питање могло решити тек пошто се склопи мир. Избеглице са границе су се надале да ће њихов завичај остати под Аустријом, па се нису хтели насељавати, док се не реши питање граница, а војни кругови су желели да преселе неке у провинцију. О том су и преговори вођени у јесен

---

[1]) Ген. Де Вен Рат. Савету 12 септ. 1790. HKR. 170. P. арх. Беч.

[1]) Д. Пантелић: Београдски пашалук после Свиштовског мира 46-47.

1790 међу граничарским војним заповедницима и угарском владом.

После склопљеног мира у Свиштову 4 августа 1791, морали су се распустити и босански фрајкори. У том смислу добиле су наредбу и аустриске војне власти са следећим упутством: који желе од њих да се населе у Војној граници, нека их приме, који не, да се оставе у Турској, јер по првом и осмом члану уговора о миру у Свиштову Порта је обећала и хришћанима у Босни амнестију и право да се врате на своја огњишта. Хрватско корпусно заповедништво издало је наредбу да се сви они, који неће да се населе у Војној граници претерају у Турску. Многи од њих из предела око Босанског Новог и Босанске Дубице сами су се сместили са својим породицама с ону страну Уне, саградили колибе и скупили нешто хране за зиму. Било је тешко протерати их без оружане силе из заузетих села, па је наређено да их пусте на миру, јер ће помало ти крајеви да дођу под Турску. Наређено је само да им се одузме оружје и муниција. Генерал Валиш је предлагао да се босански фрајкори не распуштају до 1792, јер ће и после склопљеног мира, док се не реши питање разграничавања, Дубица и Нови остати у аустриским рукама, па треба неко да чува границу. Ратни савет у Бечу одбио је овај предлог с образложењем да је боље дати храну преко зиме граничарима који ће чувати границу, него неким избеглицама из Босне.[2]) и поновљена је заповест, да се оне избеглице које се не хтедну населити у Војној граници, пребаце у Турску; с тим би се уштедела она два крајцера што се и сад дају свакој избегличкој глави.

У септембру и октобру 1791 распуштени су босански фрајкори. Били су и онако много опали отпуштањем и бежањем. Лички фрајкор распуштен је у октобру месецу. Од 956 људи, колико му је било остало, 85 отишло је натраг у Босну, 331 се населило на граници, а у личкој регименти остао је 31 човек. Фрајкор оточанске регименте распуштен је 3 октобра 1791; 161 их је насељено на граници, 61 отишло кућама. Људи из фрајкора II банске регименте распуштени су 29 септембра; 424 се населило на граници 40 отишло у Босну. Брдску милицију је најтеже било распустити, јер је била на своме земљишту, које се имало вратити Турској, а под оружјем. Отпремили су је тако, што су сваком човеку дали плату за 7 дана: 272 се населило у Војној граници, а највећи део 387, осим бегунаца, остало је у свом завичају под Турцима[1]).

---

[1]) Двор. рат. савет ген. Валишу 23 авг. 1791 HKR 9/205 P. арх. Беч.

[2]) Подаци о распуштању фрајкора Stand-Tabellen појединих фрајкора 1791 Рат. Архив Беч.

Почетком 1792 почели су се поново оснивати фрајкори у аустриској војсци, али сад за рат с Француском. Ратни савет у Бечу јавио је Угарској генералној команди и граничарским генералним командама цареву одлуку да се оснују фрајкори на турској граници и то у главном из бивших фрајкораца(2); међутим они фрајкори већ не спадају у наш рад. Напоменућу само да је одзив био прилично слаб.

Рат аустро-турски 1788—1791 и фрајкорски покрет међу босанским Србима није имао оног значаја у Босни као у Србији. Није имао стога, што овај рат не служи у Босни као залеђина великом устанку 1804—1813, који ће довести до обнове државе у XIX веку. Он се у основи мало у чем разликује од прошлих ратова Аустрије с Турском, у којима је и раја негде добровољно, негде и под силу учествовала. Али, 2—3.000 фрајкораца, колико их је могло бити у аустриској војсци за рата 1788—1791, не показују да је босанска раја баш тако много хтела под бечке заставе. Осећа се, кад се проучава рад аустриских власти да привуку себи хришћане у Босни, нарочито Србе, да нема оног међусобног разумевања и унутрашње везе, тако потребне, ако се жели придобити љубав једног народа. За аустриске генерале босански хришћани су били један дивљи и разуздан свет, добар само да попуњава по европским ратиштима проређене граничарске пукове. Зато их и примају и насељавају на граници. Босанским Србима Аустрија није у том рату остала у најбољој успомени; сећа се само Лаудона и његових освајања Дубице, Градишке и Новога. Иначе, успомене на тај рат у босанским пределима, где је вођен, смешале су се са пређашњим ратовима аустро-турским. Важан је овај рат у толико, што је то последњи пут да је Аустрија и онолико, колико је било, могла да рачуна на симпатије и помоћ Срба у Босни, ако пође против Турске. Кад почетком XIX века почне обнова српске државе у Србији, њихове симпатије окренуће се Дрини. Буна која је под утицајем и у вези првог српског устанка 1804—1813 организована 1806—1809 у истим пределима, где се и водио у Босни рат 1788—1791, показаће да раја између Врбаса и Уне уме сасвим друкче да се бори, кад има свој циљ пред очима.

Васо Чубриновић

---

[1]) Двор. Рат. Савет, распис, 24 фебруара 1792. Рат. Архив Беч.